गौरिवीतिः शाक्त्यः। इन्द्रः। त्रिष्टुप्

जनिष्ठा उग्रः सहसे तुराय मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः।
अवर्धन्निन्द्रं मरुतश्चिदत्र माता यद्वीरं दधनद्धनिष्ठा॥ १०.०७३.०१

उग्रः- उद्गूर्णः। मन्द्रः- हृष्टः। ओजिष्ठः- अतिशयेन ओजःसम्पन्नः। बहुळाभिमानः- आत्मविश्वासयुक्तः। जनिष्ठाः- त्वं जातोसि। इन्द्रम्- ईदृशं ईशनाधिदैवतं त्वाम्। अत्र। मरुतः- प्राणविशेषाः। अवर्धन्- अवर्धयन्। धनिष्ठा- धारयित्री। माता- जननी अदितिरखण्डप्रकृतिः। वीरम्। दधनत्- धृतवती ॥१॥

द्रुहो निषत्ता पृशनी चिदेवैः पुरू शंसेन वावृधुष्ट इन्द्रम्।
अभीवृतेव ता महापदेन ध्वान्तात्प्रपित्वादुदरन्त गर्भाः॥ १०.०७३.०२

द्रुहः- द्रोग्धुः परमेश्वरस्य। पृशनी- मरुद्गणाख्यसेना। चित्- एव। एवैः- स्वगतिभिः। निषत्ता- निषण्णा। पुरु शंसेन- बहुमन्त्रैः। इन्द्रम्- परमेश्वरम्। वावृधत्- वर्धितवती। अभीवृता- आवृतानि। ता- अमूनि भूतानि। इव- यथा तथा। महापदेन- इन्द्रस्य महागत्या। प्रपित्वात्- आसन्नात्। ध्वान्तात्- अन्धकारात्। गर्भाः- अग्निगर्भा लोकगर्भा वा मूलशक्तिधाराः। उदरन्त- निर्गच्छन्ति ॥२॥

ऋष्वा ते पादा प्र यज्जिगास्यवर्धन्वाजा उत ये चिदत्र।
त्वमिन्द्र सालावृकान्सहस्रमासन्दधिषे अश्विना ववृत्याः॥ १०.०७३.०३

ऋष्वा- महान्तौ। ते- तव। पादा- चरणौ। महती ते गतिरिति भावः। उत- अपि च। यत्- यदा। प्र- प्रकर्षेण। जिगासि- गच्छसि। तदा। अत्र। ये- याः। वाजाः- गतयः। ते- ताः। अवर्धयन्- त्वच्चरणौ वर्धितवन्तः। इन्द्र- परमेश्वर। त्वम्। सालावृकान् सहस्रम्- प्रभूतक्रूरशक्तिम्। आसन् दधिषे- यथार्जुनाय प्रदर्शितविश्वरूपस्तथास्येन गृह्णासि। अश्विना- प्राणेशौ। आ ववृत्याः- आवर्तयेः ॥३॥

Dr. Rangani

समना तूर्णिरुप यासि यज्ञमा नासत्या सख्याय वक्षि।

वसाव्यामिन्द्र धारयः सहस्राश्विना शूर ददतुर्मघानि॥ १०.०७३.०४

समना- सहृदयेषु। तूर्णिः- वेगवान्। यज्ञम्- उपासनम्। उप यासि- उपगच्छसि। नासत्या- सत्यस्वरूपिणौ। सख्याय- मैत्र्यै। आ वक्षि- आवहसि। वसाव्यां सहस्रा- प्रभूतसम्पदम्। शूर- समर्थ। इन्द्र- ईशनाधिदैवत। धारयः- धारयसि। अश्विना- प्राणेशनशक्तिभूतौ। मघानि- सम्पदः। ददतुः- यच्छतः ॥४॥

मन्दमान ऋतादधि प्रजायै सखिभिरिन्द्र इषिरेभिरर्थम्।

आभिर्हि माया उप दस्युमागान्मिहः प्र तम्रा अवपत्तमांसि॥ १०.०७३.०५

इन्द्र- ईशनाधिदैवत। ऋतादधि। इषिरेभिः- गतिशीलैः। सखिभिः- भवन्मित्रभूतैर्मरुद्भिः प्राणगणैः। मन्दमानः- सन्तुष्टः। प्रजायै। अर्थं यच्छसि। आभिः- एताभिः शक्तिभिः। हि- खलु। मायाः- मिथ्याध्यास्तानि नाशयितुम्। दस्युम्- चोरम्। उप अगात्- आगच्छति। ॥५॥

सनामाना चिद्धसयो न्यस्मा अवाहन्निन्द्र उषसो यथानः।

ऋष्वैरगच्छः सखिभिर्निकामैः साकं प्रतिष्ठा हृद्या जघन्थ॥ १०.०७३.०६

सनामानौ- समाननामानौ। चित्- अपि। नि ध्वसयः- न्यगमयत्। अस्मै- एतस्मै। इन्द्रः- परमेश्वरः। उषसो यथानः- उषसो रथ इव स्थितः। अवाहन्- वृत्रमहनत्। ऋष्वैः- दीप्तिमद्भिः। निकामैः- कामयमानैः। सखिभिः- मित्रैर्मरुद्भिः प्राणविशेषैः। साकम्- सह। अगच्छः- आगतवानसि। हृद्या- मानसानि। प्रतिष्ठा- दृढानि वृत्राणि। जघन्थ- हतवानसि ॥६॥

त्वं जघन्थ नमुचिं मखस्युं दासं कृण्वान ऋषये विमायम्।

त्वं चकर्थ मनवे स्योनान्पथो देवत्राञ्जसेव यानान्॥ १०.०७३.०७

मखस्युम्- भवद्धननकामम्। नमुचिम्- न विमोचयन्तं बन्धकम्। त्वम्। जघन्थ- हतवान्। ऋषये- सूक्ष्मदर्शिने। दासम्- उपक्षपयितारम्। विमायम्- शक्तिरहितम्। कृण्वानः- कुर्वन्। त्वम्। मनवे- विदुषे। मन ज्ञाने। देवत्रा यानान्- देवयानान्। अञ्जसेव- व्यञ्जयन्। स्योनान्- सुखमयान्। चकर्थ- अकरोः ॥७॥

Dr. Ranganji

त्वमेतानि पप्रिषे वि नामेशान इन्द्र दधिषे गभस्तौ।

अनु त्वा देवाः शवसा मदन्त्युपरिबुध्नान्वनिनश्चकर्थ॥ १०.०७३.०८

त्वम्। एतानि नाम- उदकानि मूलशक्तिधाराः। वि- विशेषेण। पप्रिषे- पूरयसि। ईशानः- ईशनशीलः सन्। इन्द्र- परमेश्वर। गभस्तौ- हस्ते। दधिषे- वज्रं धारयसि। देवाः- द्योतनशक्तयः। त्वा- भवन्तम्। अनु। शवसा- बलेन। मदन्ति- हृष्यन्ति। उपरिबुध्नान्- उत्कृष्टमूलान्। वनिनः- रश्मीन्। चकर्थ- अकरोः ॥८॥

चक्रं यदस्याप्स्वा निषत्तमुतो तदस्मै मध्विच्चच्छद्यात्।

पृथिव्यामतिषितं यदूधः पयो गोष्वदधा ओषधीषु॥ १०.०७३.०९

यत्- यदा। अस्य- एतस्य। चक्रम्। अप्सु- मूलशक्तिधारासु। निषत्तम्- निषण्णम्। तदा। उतो- अपि च। अस्मै- इन्द्राय। मधु- रसम्। चच्छद्यात्- वशं नयति। पृथिव्याम्- भूम्युपलक्षितादित्यां प्रकृत्याम्। अतिषितम्- विमुक्तम्। यत् ऊधः पयः- यो रसः सोमो भवति। तत्- तम्। गोषु- चिद्रश्म्युपलक्षितनिःश्रेयसे। ओषधीषु- ओषध्युपलक्षितभौमभोगाख्याभ्युदये च। अदधाः- धृतवानसि ॥९॥

अश्वादियायेति यद्वदन्त्योजसो जातमुत मन्य एनम्।

मन्योरियाय हर्म्येषु तस्थौ यतः प्रजज्ञ इन्द्रो अस्य वेद॥ १०.०७३.१०

अश्वात्- प्राणात्। इयाय- उदितवान्। इति- एवम्। वदन्ति- सन्तो ब्रुवन्ति। उत- अपि च। एनम्- एतमिन्द्रम्। ओजसः- बलात्। जातम्- उद्भूतम्। मन्ये- चिन्तये। मन्योः- मननात्। इयाय- जातः। हर्म्येषु- उत्कृष्टेषु। तस्थौ। यतः- यस्मात्। प्रजज्ञे- जात इन्द्र इति। अस्य- स्वस्य मूलमिन्द्र एव। वेद- जानाति ॥१०॥

वयः सुपर्णा उप सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः।

अप ध्वान्तमूर्णुहि पूर्धि चक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेव बद्धान्॥ १०.०७३.११

सुपर्णाः- शोभनपतनाः। वयः- पक्षिणः। मुमुक्षव इत्यर्थः। पक्षी मुमुक्षामोक्षादिप्रतीकः। प्रियमेधाः- प्रेमयुक्तमेधासम्पन्नाः। नाधमानाः- याचमानाः। ऋषयः- सूक्ष्मदर्शिनः। इन्द्रम्-

Dr. Rangaji

परमेश्वरम्। उप सेदुः- प्रपन्नाः। ध्वान्तम्- अन्धकारम्। अप ऊर्णुहि- अपगमय। चक्षुः- दृष्टिम्। पूर्धि- पूरय। निधयेव- पाशेनेव। बद्धान्। अस्मान्- नः। मुमुग्धि- मोचय॥११॥

Dr. Ranganji